

УДК373.2.015.31:111:7

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2021.78.249800>

ВАЛЕНТИНА КРАМАРЕНКО

ORCID <http://orcid.org/0000-0003-1880-347X>
(Полтава)

Place of study: Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: kramart@ukr.net

ХАРАКТЕРИСТИКА МИСТЕЦЬКО-ДІЯЛЬНІСНОГО КРИТЕРІЯ СФОРМОВАНOSTІ КРЕАТИВНОСТІ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ СУЧАСНОГО МИСТЕЦЬКО-ІГРОВОГО МАТЕРІАЛУ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню мистецько-діяльнісного критерію креативності через призму показників креативності дітей дошкільного віку засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу. У дослідженні виявлено три рівні показників мистецько-діяльнісного критерію креативності, а саме: мистецько-ігрової грамотності, мистецько-ігрових дій та імпровізаційно-творчої діяльності, що з'ясовано за допомогою експериментальної роботи на базі вікових груп закладів дошкільної освіти і діагностовано, як високий, середній та низький рівні креативності мистецько-діяльнісного критерію креативності дітей 5-7 років. Практичним шляхом з'ясовано рівень проблем зі сприйняття сучасного мистецько-ігрового матеріалу дитиною дошкільного віку і можливості вирішення цих проблем через ігрові та комунікативні перспективи формування креативних здатностей дошкільників.

Ключові слова: креативність; мистецько-діяльнісний критерій креативності; мистецько-ігрова грамотність; мистецько-ігрові вміння; імпровізаційно-творча діяльність; дитина дошкільного віку.

Постановка проблеми. Сучасний світ активно змінюється і Україна своєчасно реагує на виклики сьогодення. Оновлена Національна освітня програма розвитку дитини від народження до шести років «Я у Світі», що рекомендована Міністерством освіти та науки України для впровадження у закладах дошкільної освіти, враховуючи сучасні вимоги системи дошкільної освіти, надає сприяння створенню комфортного простору у системі ЗДО задля використання різноманітних сучасних педагогічних технологій, проявам гнучкості в підходах до особистості дитини і ставить за мету плекання креативності, творчих здібностей, уміння варіювати, діяти в уявному плані, уникати шаблонів, самостійно висувати елементарні гіпотези, генерувати особистісні ідеї, неординарно розв'язувати проблеми, проявляти самобутність та раціоналізаторство (*Міністерство освіти та науки України*).

«Первинна» загальна креативність дитини дошкільного віку (за Т. Червонною) може зростати за зовнішніх умов наявності відповідного розвивального середовища, оточення творчих дорослих та сприятливих умов розвитку незалежності поглядів, відкритості щодо нового досвіду, чутливості до проблем, культивування творчих потреб дитини (Червонна, 2008, с. 11) і залучення до ігрової діяльності у ЗДО сучасного мистецько-ігрового матеріалу.

Важливо підкреслити, що креативність як психоемоційна, поведінкова та мистецько-діяльнісна здатність (властивість) особистості, проходить етап формування під впливом сучасного мистецько-ігрового матеріалу та характеризується адаптивністю, тобто дитина дошкільного віку адаптивно реагує на актуальність нових підходів до нових продуктів. Іншими словами, дошкільник проявляє готовність до змін у формах, матеріалах, сюжетних та предметних рухах гри, способах використання ігрового матеріалу і готовність такого типу можна і необхідно формувати. Наголошуємо – саме мистецько-ігровий матеріал з його нестандартністю, рухливістю (можливістю змінюватися) спроможний комплексно впливати на психоемоційний стан дитини та надавати сприяння формуванню мистецько-діяльнісного критерію креативності дітей дошкільного віку.

Аналіз найвагоміших публікацій. Науковицею, фахівчиною з вікової психології Валерією Мухіною доведено, що оволодіння дитиною дошкільного віку новою для неї діяльністю відбувається одночасно в двох потоках, що з часом повинні злитися у єдиний рух. Перший потік готує інструментарій здійснення дії, його спосіб. Цей потік рухається в руслі будь-якої активності малюка – орієнтовної (пошукової, дослідницької), наслідувальної та інших. Здійснюючи орієнтовні або наслідувальні дії, дитина опановує найбільш загальну форму майбутньої діяльності. В період первісного оволодіння ігровим засобом малюк зосереджений на процесі його застосування, але не на досягненні результату.

Той факт, що дитина спочатку опановує форму творчої діяльності, надає чималі можливості для розвитку творчих знахідок до нового, невідомого попереднім поколінням, застосуванню цього ігрового засобу в подальшому. За В. Мухіною, значення періоду від народження до вступу до школи, полягає в підготовці більш загальних людських знань і вмінь, психічних якостей і властивостей особистості, що потрібні людині для суспільного життя. До них відносяться: володіння мовою, маніпулювання предметами побуту, розвиток орієнтування в просторі та часі, розвиток людських форм сприйняття, мислення, уяви, формування основ взаємовідносин з іншими людьми, початкове знайомство з літературними і мистецькими творами. Науковиця наголошує, що те заради чого творить граючись дошкільник, зазвичай не потребує досконалої техніки. Предестетичні мотиви ще не створюють у дитини внутрішньої та стійкої потреби в удосконаленні творчої техніки хоча б тому, що дорослим зазвичай приносить задоволення саме примітивність дитячих малюнків, казок, віршів, поробок, незграбність маленьких танцюристів, дефекти дикції дітей-декламаторів. Орієнтація дитини на задоволення глядачів не змінює характеру дитячої творчості, воно (задоволення) як і раніше залишається грою в творчість, грою у визнання її зусиль.

Підсумовуючи вищевикладене, постає необхідність сформулювати специфічний мотив творчої діяльності дитини та первинні зародки креативних здібностей, що відбуваються завдяки спілкуванню з оточуючим світом – мистецько-ігровими засобами (малювання, ліплення, конструювання), і у наслідку – відкриття нових образів, форм та особистісних можливостей. Важливо, що без мотиву немає ні справжньої мистецько-ігрової діяльності, ні повноцінного сприйняття мистецтва, навіть якщо усі необхідні для цього вміння та засоби у дитини наявні. Тому, важливий другий потік, в руслі якого формується специфічний мотив творення. За В. Мухіною, засіб творення дитиною будь-чого відбувається у відкритій формі, в той же час мотив прихований від спостерігача, а часто і від того, хто діє. Тому, дорослі піддаються зовнішнім враженням і виявивши, що дитина володіє засобом, вважають, що вона опанувала діяльність. Віршовану форму (ритм, риму, музикальність) дошкільник сприймає як одну з якостей мовлення і грає цією формою, як грають фарбами, в той же час образотворчу діяльність (малювання, ліплення) дитина сприймає як одну з якостей художнього самовираження і маніпулює фарбами, пластичним матеріалом як конструктором (Мухіна, 2012, с. 42), тому діяльність дитини у першому та другому потоках формує особистісно-поведінкові та мистецько-діяльнісні здатності, які є показниками нашої критеріальної характеристики креативності дошкільників засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу.

Українська науковиця В. Л. Дихта-Кірфф акцентує на креативній мотивації дитини, порівнюючи її з «пусковим механізмом», що спонукає особу проявляти креативні здібності у творчій діяльності. За думкою Вікторії Леонідівни, креативна мотивація виявляється у креативній спрямованості особистості, під якою розуміється система стійких цінностей, смислів (мотивів), які орієнтують і направляють особистість у творчій діяльності. (Дихта-Кірфф, 2018, с. 46), з чим ми погоджуємось і наголошуємо на тому, що система стійких цінностей набувається саме в системі дошкільної дошкільної освіти,

Мета статті через визначення рівнів виявлених показників формування креативності розкрити сутність мистецько-діяльнісного критерію сформованості креативності дитини дошкільного віку засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу.

Завдання: проаналізувати мистецько-діяльнісний критерій креативності дітей дошкільного віку з залученням до ігрової діяльності сучасного мистецько-ігрового матеріалу та структурувати сформованість креативності дошкільників у межах практичних показників *мистецько-ігрової грамотності, мистецько-ігрових вмінь та імпровізаційно-творчої діяльності* за рівнями, від високого до низького.

Серед умов розвитку креативного мислення дошкільника, виділяють наступні: ситуації незавершеності або відкритості на відміну від жорстко заданих і суворо контрольованих; дозвіл та заохочення безлічі питань; стимулювання відповідальності та незалежності; акцент на самостійних розробках, спостереженнях, почуттях, узагальненнях; увага до інтересів дітей з боку дорослих та однолітків, а перешкоджає розвитку дитячої креативності: уникнення ризику; прагнення до успіху будь-що; жорсткі стереотипи в мисленні та поведінці, конформізм; несхвальні оцінки дитячої уяви (фантазії), досліджень; схилення перед авторитетами. (Зімакова, & Крамаренко, 2020а).

Важливо підкреслити, уява (фантазія) – психічний процес відтворення нових образів предметів, ситуацій, обставин шляхом перебудови наявного досвіду людини. Інакше кажучи, уява – це універсальна людська здібність до побудови нових, цілісних образів дійсності за допомогою переосмислення змісту сформованого практичного, чуттєвого, інтелектуального і особистісно-поведінкового досвіду, засіб опанування людиною сфери можливого майбутнього. Відмінною характеристикою уяви, її ознакою є можливість використання уяви в проблемних ситуаціях високого ступеня невизначеності, коли вхідні данні не піддаються точному аналізу і, в рамках нашого науково-педагогічного дослідження, уява дитини дошкільного віку є складовою психоемоційного та мистецько-діяльнісного критеріїв креативності, її когнітивного показника.

На думку науковця С. Л. Рубінштейна, міць творчої уяви та її рівень визначаються співвідношенням двох показників: тим, наскільки уява дотримується обмежувальних умов, від яких залежить сенс та об'єктивна суть її знахідок і новизною (оригінальністю), що відмінні від попереднього набутого досвіду (Рапацевіч, 2005, с. 67-68), з чим ми повністю погоджуємось і наголошуємо на тому, що уява дітей 5-7 років має найбільш ефективний розвиток саме під час гри з залученням сучасного мистецько-ігрового матеріалу.

Виклад основного матеріалу. У рамках науково-педагогічного дослідження ми розглядаємо креативність як якісні зміни людської здібності, що відповідають психофізичним та психоемоційним процесам дошкільного періоду формування особистості і вважаємо за потрібне підкреслити, що важливим завданням педагога є сприяння формуванню креативності дітей дошкільного віку засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу через розвиток мистецько-ігрової грамотності, мистецько-ігрових умінь та імпровізаційно-творчої діяльності дошкільників на заняттях та поза ними.

На основі науково-практичного експерименту, який відбувся на базі декількох ЗДО Полтавської області, нами виявлено показники креативності дітей 5-7 річного віку та виділено мистецько-діяльнісний критерій креативності, що практично сублімований, при активному залученні сучасного мистецько-ігрового матеріалу в процес формування креативності дітей дошкільного віку, через залучення його до дитячої гри, як провідної вікової діяльності, в рамках нашого дослідження.

Згідно наших висновків, мистецько-діяльнісний критерій креативності набуває наступних показників: *мистецько-ігрова грамотність*, що обумовлює обізнаність дошкільника у сучасних мистецько-ігрових матеріалах, їх властивостях, послідовності ігрової діяльності з ними; відкритість дитини до пізнання мистецько-ігрового матеріалу; розуміння креативного потенціалу мистецько-ігрового матеріалу. Показник *мистецько-ігрових умінь* дитини дошкільного віку припускає вміння практично використовувати в ігровій діяльності мистецький матеріал, іграшки, конструкторський, магнітний та інші види мистецько-ігрового матеріалу. Наступний виявлений нами показник мистецько-діяльнісного критерію креативності дошкільника – *імпровізаційно-творча діяльність* дитини, що обумовлює вміння дитини у грі та її видах залучати імпровізаційне комбінування різноманітних форми, матеріали, задля породження нових ідей та сюжетів індивідуальної або спільної гри.

Важлива частина нашого науково-педагогічного дослідження експериментальна робота, результат якої – діагностування високого, середнього та низького рівнів показників *мистецько-ігрової грамотності, мистецько-ігрових умінь та імпровізаційно-творчої діяльності* мистецько-діяльнісного критерію креативності дітей дошкільного віку.

Завдяки проведеній на протязі 2019-2021 років експериментальній роботі на базі закладів дошкільної освіти в групах середнього та старшого дошкільного віку доведено, що високий рівень *мистецько-ігрової грамотності*, як показника мистецько-діяльнісного критерію креативності проявляється у особистій зацікавленості дитини до пізнання ігрових можливостей сучасного мистецько-ігрового матеріалу, його властивостей та ігрового потенціалу завдяки різним джерелам інформації і, після отримання нової інформації, дитина захоплено грається та з зацікавленістю шукає

засоби вирішення ігрових проблем з партнерами по грі або самостійно. Середній рівень *мистецько-ігрової грамотності* дошкільників 5-7 років характеризується зацікавленістю ігровими можливостями сучасного мистецько-ігрового матеріалу у випадку, якщо хтось з оточення дитини захопився грою з ним та частковим перемиканням уваги на зрозуміліші іграшки і добре засвоєні ігри, при цьому дитина проявляє стриманість у проханні допомоги або отримання нової інформації. Дошкільнятка з діагностованим низьким рівнем *мистецько-ігрової грамотності* вважають не цікавим шукати нові ігрові можливості мистецько-ігрового матеріалу, надають перевагу грі, що має вже засвоєний алгоритм ігрових дій та згодні на комунікацію виключно в рамках знайомої гри.

Високий рівень *мистецько-ігрових вмінь* мистецько-діяльнісного критерія креативності характеризується яким бажанням дитини навчитись користуватись, в усій його різноманітності, сучасним мистецько-ігровим матеріалом та його імпровізаційним потенціалом, при цьому дитиною ведеться пошук нових способів вирішення проблем у живій комунікації, відбувається висунення ідей та гіпотез, спостерігається задоволення грою.

Середній рівень *мистецько-ігрових вмінь* як показника мистецько-діяльнісного критерію креативності притаманний дошкільнятам, які із загальної кількості мистецько-ігрового матеріалу надають пріоритет його декільком видам (паперовому або конструкторському або, або..) та із засторогою ставляться до нових ігрових засобів, при цьому аналіз проблем та висунення гіпотез відбувається після отримання підказок або допомоги.

Діти 5-7 років, які мають показники низького рівня *мистецько-ігрових вмінь* можуть стикатись із труднощами в опануванні ігрових можливостей сучасного мистецько-ігрового матеріалу, не виявляють швидкої зацікавленості у створенні нового ігрового об'єкта, навіть при грі з однолітками та підбадьорюванні з боку дорослого оточення.

Високий рівень *імпровізаційно-творчої діяльності*, як показника мистецько-діяльнісного критерію креативності є характерним для дітей 5-7 років, що проявляють жваве зацікавлення у можливостях використання мистецько-ігрового матеріалу, його імпровізаційному потенціалі, приймають різноманітність мистецько-ігрового матеріалу, роблять спроби комбінування з іншими іграшками задля породження нових ігрових ідей і сюжетів, що призводить до якісних розвиткових можливостей дитячої гри. В той же час, середній рівень *імпровізаційно-творчої діяльності* характеризується бажанням дитини зрозуміти можливості сучасного мистецько-ігрового матеріалу, при цьому найбільше зацікавлення викликають зрозумілі, знайомі матеріали, в той же час спонукання до імпровізаційних дій викликає у дитини деякий дискомфорт але, після декількох вдалих імпровізаційних спроб у дитини розпочинається процес розвитку фантазії та поява нових ігрових ідей.

Дошкільники 5-7 років з діагностованим низьким рівнем *імпровізаційно-творчої діяльності* як показника мистецько-діяльнісного критерію креативності мають труднощі в процесі пізнання можливостей сучасного мистецько-ігрового матеріалу, проблемні ситуації викликають загальмування ігрового процесу або його зупинку, при цьому дитина слабо реагує на вербальне спонукання до ігрових дій та не проявляє бажання імпровізаційних пошуків у грі.

Висновки. Отже, креативність як загальнолюдська здібність саме в період дошкільного дитинства проходить етап формування завдяки залученню сучасного мистецько-ігрового матеріалу до ігрової діяльності як провідної діяльності дітей дошкільного віку та навчальної як такої, що готує дітей до шкільного навчання та надає допомогу в розвитку уяви, впевненості, комунікативних та соціальних навичках, у вирішенні нестандартних ситуацій, учбових задач та сприяє розвитку психофізіологічних показників дітей дошкільного віку. В результаті проведеної експериментальної роботи, виявлені нами показники мистецько-діяльнісного критерію креативності дітей дошкільного віку та діагностика показників креативності мистецько-діяльнісного критерію креативності з залученням сучасного мистецько-ігрового матеріалу доводять наукові висновки щодо таких, які формують креативність дітей дошкільного віку. Перспективи подальших розробок у напрямку формування креативності дітей дошкільного віку засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу направлені на підготовку навчальної програми з цього тематичного напрямку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Дихта-Кірффі В. Л. Формування у старших дошкільників креативності в центрах розвитку дитини : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Ін-т проблем виховання НАПН України. Київ, 2018. 20 с.

- Зімакова Л. В., Крамаренко В. А. Дослідження педагогічних засобів формування креативності дітей дошкільного віку. 2020a. URL: <https://pu.org.ua/%D0%A2%D0%95%D0%97%D0%98%2013.03.2020.pdf>
- Зімакова Л. В., Крамаренко В. О. Інноваційні можливості сучасного мистецько-ігрового матеріалу. Його вплив на формування креативності дітей дошкільного віку. 2020b. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/conferences/article/view/7005/6979>
- Зімакова Л. В., Крамаренко В. О. Сучасна дитяча книга як мистецько-ігровий матеріал формування креативності дітей дошкільного віку. 2020c. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/17640>
- Міністерство освіти на науки України : сайт. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/programy-rozvytku-ditey/programma-ya-y-sviti.pdf>
- Мухіна В. С. *Психологія дошкільника*. Київ, 2012. 424 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Dutkevych_Tetiana/Dytiacha_psykholohiia.pdf
- Рапацевіч Е. С. Педагогіка: *Велика сучасна енциклопедія* / упоряд. Е. С. Рапацевіч. Мінськ : Современное слово, 2005. 720 с.
- Червонна Т. *Обдаровані діти: Діагностика та супровід*. Київ : Шк. світ, 2008. 128 с.

REFERENCES

- Chervonna, T. (2008). *Obdarovani dity: Diahnostyka ta suprovid [Gifted children: Diagnosis and support]*. Kyiv: Shk. svit [in Ukrainian].
- Dykhta-Kirff, V. L. (2018). *Formuvannia u starshykh doshkilnykiv kreatyvnosti v tsestrakh rozvytku dytyny [Formation of creativity in older preschoolers in child development centers]*. (Extended abstract of PhD dissertation). Kyiv [in Ukrainian]. *Ministerstvo osvity na nauky Ukrainy [Ministry of Education and Science of Ukraine]*. (2021). Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/programy-rozvytku-ditey/programma-ya-y-sviti.pdf> [in Ukrainian].
- Mukhina, V. S. (2012). *Psykhohohiia doshkilnyka [Psychology of the preschooler]*. Kyiv. Retrieved from https://shron1.chtyvo.org.ua/Dutkevych_Tetiana/Dytiacha_psykholohiia.pdf [in Ukrainian].
- Rapatsievich, E. S. (2005). *Pedahohika [Pedagogy]*. In E. S. Rapatsievich (Comp.), *Velyka suchasna entsyklopediia [The Great Modern Encyclopedia]*. Minsk: Sovremennoe slovo [in Ukrainian].
- Zimakova, L. V., & Kramarenko, V. A. (2020a). *Doslidzhennia pedahohichnykh zasobiv formuvannia kreatyvnosti ditei doshkilnoho viku [Research of pedagogical means of formation of creativity of children of preschool age]*. Retrieved from <https://pu.org.ua/%D0%A2%D0%95%D0%97%D0%98%2013.03.2020.pdf> [in Ukrainian].
- Zimakova, L. V., & Kramarenko, V. O. (2020b). *Innovatsiini mozhlyvosti suchasnoho mystetsko-ihrovoho materialu. Yoho vplyv na formuvannia kreatyvnosti ditei doshkilnoho viku [Innovative possibilities of modern art and game material. Its influence on the formation of creativity of preschool children]*. Retrieved from <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/conferences/article/view/7005/6979> [in Ukrainian].
- Zimakova, L. V., & Kramarenko, V. O. (2020c). *Suchasna dytiacha knyha yak mystetsko-ihrovyi material formuvannia kreatyvnosti ditei doshkilnoho viku [Modern children's book as an art and game material for the formation of creativity of preschool children]*. Retrieved from <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/17640>

VALENTYNA KRAMARENKO

CHARACTERISTICS OF ARTISTIC AND ACTIVITY CRITERION OF FORMATION OF CREATIVITY OF A CHILD OF PRESCHOOL AGE BY MEANS OF A MODERN ARTIST-PLAYER

Abstract. The article analyzes the contemporaneity and relevance of the point of creation of preschool children. In the framework of scientific and pedagogical research, creativity considers as a qualitative change in human ability that corresponds to the psychophysical and psycho-emotional processes of the preschool period of personality formation. With the help of the conducted experimental work based on children's preschool institutions of Poltava region, the art-activity criterion of creativity of children of 5-7 years with the involvement of modern art-game material has been revealed.

Particular attention has been paid to modern scientific research, which is devoted to the matter of children's creativity, which is developing in creative activities. As a result of experimental work, we identified indicators of artistic and creative criteria of creativity of preschool children, namely the indicator of artistic and game literacy, the indicator of artistic and playful actions, and the indicator of improvisation and creative activity.

Special attention should be paid to identifying the levels of indicators of artistic and creative criteria of creativity of preschool children with the involvement of contemporary art and game material in the experiment - high, medium, and low levels of creativity, their features, and quality examples. Our article contains a diagnosis of the problems faced by preschool children when playing, as a leading activity or when getting acquainted with the developmental potential of modern art and game material from the standpoint of an artistic and creative criterion of creativity.

Prospects for further development in the direction of forming the creativity of preschool children using modern art and game material are aimed at preparing a curriculum in this thematic area.

Keywords: *creativity; artistic and activity criterion of creativity; artistic and game literacy; artistic and game skills; improvisational and creative activity; preschool child.*